

Іван Лучук

ДЕЩИЦЯ МАТЕРІАЛІВ ПРО МИСТЕЦТВО ПОЕТИЧНЕ
В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ ХІХ ст.

Усі ми так чи інакше причетні до преси: невеличка частина поспільства є її виробником, а більшість є споживачем. Навіть якщо хтось і не читає книжок, то принаймні читання газет йому годі уникнути. Адже газети — це найдоступніший і найоперативніший формат читива. Журнали ж зависають десь поміж газетами та книжками. Відколи ж можемо вести відлік української преси? На це та інші запитання дає відповіді перший том масштабного проекту «Українська преса в Україні та світі ХІХ—ХХ ст.»*, який готують у Відділенні «Науково-дослідний центр періодики» Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника Національної академії наук України під керівництвом директора Бібліотеки Мирослава Романюка. На масив інших запитань даватимуть відповіді наступні випуски проекту, який заповідається стати своєрідною багатотомною енциклопедією української преси.

Отже, яких часових глибин сягають початки української преси? Про це можна дізнатися з передмови М. Романюка «Українська преса ХІХ—ХХ ст. як наративне історичне джерело». Хоча питання ще й досі залишається дискусійним, погляньмо на факти, зафіксовані в різних джерелах, що стосуються історії української преси. Дехто

* Українська преса в Україні та світі ХІХ—ХХ ст. : історико-бібліографічне дослідження. — Т. 1: 1812—1890 рр. / НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики»; уклад.: М. В. Галушко, М. М. Романюк (керівник проекту), Л. В. Сніцарчук. — Львів : Оріяна-Нова, 2007. — 560 с.

виводив початки від друку «Kurjera Lwowskiego» (1749), проте це був лише листок, *одnodнівка*, випущена з нагоди інтронізації львівського уніатського єпископа Льва Шептицького (пізніше періодичне видання, з яким співпрацював Іван Франко, просто перебрало ту назву). Первістком була-таки «Gazette de Léopol» (1776—1787) французькою мовою, видавана у Львові, зрозуміло. На східноукраїнських землях первістком був «Харьковской Еженѣдельникъ» (1812), у Харкові ж виходив і перший двомовний (російською та українською мовами) часопис «Українській Вѣстникъ» (1816—1819). Першою ж власне україномовною газетою стала «Зоря Галицка» (1848—1857). Хоча на титулі першого тому видання «Українська преса в Україні та світі ХІХ—ХХ ст.» зазначено 1812 рік, проте першим описаним часописом є таки «Українській Вѣстникъ», це ж, своєю чергою, проаргументовано у другій передмові, яку написала керівник Відділення Лідія Сніцарчук, а видання «Харьковской Еженѣдельникъ» описано наприпочатку розділу «Бібліографія української іншомовної преси».

Видання супроводжується солідним довідковим апаратом, який охоплює алфавітний покажчик часописів, іменний покажчик, іменний покажчик редакторів і видавців, покажчик місць видань, а також порічний реєстр часописів та список умовних скорочень. Левову ж частку фоліанта займає розділ «Бібліографія української преси», що поділяється на дві частини: першу — *домінантну*, що стосується часописів, які виходили українською мовою (теж усіма діалектними її різновидами) на українських етнічних землях та за їх межами, і двомовних (українською та іншою мовами) газет і журналів, та другу — *маргінальну* частину, що стосується української преси іншими мовами (одразу зазначу, що тут присутні п'ять російськомовних і чотири угорськомовних видання).

Це видання — багатюще джерело інформації для допитливих і зацікавлених. Та не тільки користь, а й втіху можна почерпнути з нього. От погляньмо хоча б на назви (з підназвами) деяких *пресодруків* бодай 60-х рр. ХІХ ст.: «Вечерницѣ: Литерацьке письмо для забавы и науки» (1862—1863), «Дуля: Зложена Нерадою-Громадою» (1864), «Боянь: Письмо для белетристики и науки» (1867), «Русалка: Письмо для красавиць» (1868). Є в цьому виданні й інформація про те, які матеріали про мистецтво поетичне публі-

кувалися в українській періодиці від 1816 р. до 1890 р. (себто до видань, які почали виходити до цього року включно).

Погляньмо, в яких матеріалах бодай частково могли відобразитися чи принаймні заторкуватися питання осмислення мистецтва поетичного. Вже у виданні «Украинскій Вѣстникъ» у «теоретико-літературознавчому блоці» натрапляємо на публікації «О вкусе и его влияніи на словесность» М. Гнедича й «О возможности всеобщей теории подражательной гармоніи слова» Р. Гонорського. У виданні «Зоря Галицка» про поезію йдеться у розвідці С. Онуфрієвича «Боянь пѣвца Игоревого естъ Іоаннь Несторовый» (1856. — Ч. 16—17), а теж у розлогому вірші А. Могильницького «Судьба Поета». У виданні «Отечественный Сборникъ» (1853—1866), що був додатком до «Вѣстника для Русиновъ Австрійскои державы», як зазначає М. Комариця, «окремі питання літературознавчого характеру заторкували автори публікацій «Памятники рускои епической поезіи», в якій йшлося, зокрема, про «Слово о полку Ігоревім»; про поезію йшлося також у публікації «Новіи поезіи малорускіи въ чистомъ языцѣ Червоно Русинѡвъ», підписаній криптонімом Б. Л. Д. У журналі «Основа» (1861—1862), у літературно-критичній праці П. Куліша «Обзоръ украинской словесности», розглянуто творчість тогочасних українських поетів (Климентія [Зиновііва], І. Котляревського, П. Гулака-Артемовського). У часописі «Слово» (1861—1887) осмислювання й оцінювання поетичних творів заторкувалося у літературознавчих розвідках і статтях Й. Лозинського «Словесность руска отъ 1650 до 1833 года» (1862. — Ч. 7), Г. Полянського «Характеръ русскихъ народныхъ пѣсней» (1877. — Ч. 73/74—79, 87—88), І. Раковського «О нашемъ литературно-народномъ состояніи» (1875. — Ч. 1—2), В. Бачинського «О поезіи драматичной» (1876. — Ч. 36/37, 39/40, 42). Із публікацій у виданні «Вечерницѣ» (1862—1863) варто виокремити хоча б статтю «Чого стоить Шевченко яко поеть народній» П. Куліша (під псевд. Хуторянин) (1862. — Ч. 21). Із публікацій у виданні «Правда» (1867—1898) виділимо наукову розвідку О. Огоновського «Критично-естетичний погляд на декотрі поезіи Тараса Шевченка» (1872. — Ч. 1—9; 1873. — Ч. 1—13). У виданні «Другъ» (1874—1877) відбулася перша поетична публікація І. Франка — це підписаний псевдонімом Джеджалик сонет «Народныи пѣсни» (1874. — Ч. 3) про секрети поетичної (усної народ-

ної) творчості. Із незначними мовними правками Франко передрукував цей вірш п. н. «Народна пісня» у своїй збірці «Із літ моєї молодості» (1913). У виданні «Зоря» (1880—1897) упродовж восьми років (1887—1894) у кожному числі вміщувалася праця О. Огоновського «Исторія литературы руской. Періодъ новыи», в якій натрапляємо на елементи осмислення мистецтва поетичного. Тут теж публікувалися цікаві літературні праці та замітки О. Калитовського, В. Коцовського, К. Студинського, І. Франка. У часописі «Свѣт» (1881—1882) друкувався цикл статей п. н. «Відчити з історії русько-українського письменства ХІХ віку (Поезія)» (під крипт. К.), в яких йшлося, зокрема, про поезію Л. Боровиковського, Є. Гребінки, П. Гулака-Артемівського. З публікацій у виданні «Кіевская Старина» (1882—1906) виокремимо принаймні працю Ю. Тиховського «Прозою или стихами написано «Слово о полку Игоревѣ»?». Не оминув деяких аспектів розгляду мистецтва поетичного і Є. Фенцик у праці «Очеркъ угро-русской письменности», яку публікував без підпису впродовж 1892—1894 рр. у своєму журналі «Листокъ» (1885—1903). У журналі «Бесѣда» (1887—1898), в матеріалі «Литературныя замѣтки» авторства Ю. Яворського, йшлося про працю І. Франка «Верхи и низы современной малорусской поэзии» (1894. — Ч. 1—5). Не варто полишати увагою й опубліковані у журналі «Новый Галичанинъ» (1889—1891) «Литературныи и филологическіи уривки» Клима Ганкевича (під крипт. К. Г.) (1889. — Ч. 19—23; 1890. — Ч. 7/8, 17, 18).

Зараз можна багато що з цих матеріалів копіювати й, акуратно, ретельно скануючи, переводити в електронний вигляд для подальшого опрацювання, препарування чи публікування. А от ще наприкінці 80-х рр. минулого століття (як і весь час перед тим і доволі трохи після того) доводилося сливе все потрібне переписувати від руки. Згадаю лише один-однісінький приклад із власного досвіду. Саме наприкінці вісімдесятих, працюючи над своєю кандидатською дисертацією, я переписав від руки у декілька доволі обширних блоків у відділі україніки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка майже ціле дослідження Є. Фенцика «О славянскихъ языкахъ и литературахъ», яке друкувалося у журналі «Листокъ» упродовж 1899—1903 рр. І тоді доводилося, як і тепер, відсіювати половину від зерна, щоб на робочому верстаті залишалася лишень необхідне, а

зайве нехай буде «немов полова, що вітер її з току звіває» (Ос., 13:3).

Андрій Непомнящий

УКРАЇНСЬКА ПРЕСА ГАЛИЧИНИ 1919—1939 рр.:
«МУРАВЛИНА ПРАЦЯ» І НАЦІОНАЛЬНИЙ ОПТИМІЗМ

Пристрасний поет і публіцист Євген Маланюк, говорячи про доленосні для українського народу історичні події початку ХХ ст., називав його роками «обудження і зриву нації, але також і роками «фатальних історичних хиб та національної сліпоти». Історія українсько-польських взаємин багата на драматичні, а часто — і трагічні сторінки. Період 20—30-х рр. минулого століття був одним із останніх, а водночас ця доба — приклад найбільш напружених і найбільш резонансних відносин між українським і польським народами.

На території Галичини, анексованої Польською державою (за згодою міжнародного співтовариства), як і в радянській Україні, вирішувалося трагічне питання — українське «бути чи не бути». Однак і в цей час, коли національно-визвольні змагання завершилися поразкою, а розшматована Україна різновеликими територіями опинилася під владою чужих країн, державницький інстинкт продовжував наснажувати українську інтелігенцію на пошуки — знову і знову! — нових шляхів збереження національної ідентичності, нових форм діяльності заради поступу народу. Одна із них — такий суспільний феномен, як галицька преса, що після програної боротьби пройшла складний шлях становлення і розвитку.

Для повновартісного й об'єктивного висвітлення цієї масштабної проблематики відомий дослідник-журналістикознавець Лідія Сніцарчук, автор рецензованої монографії*, опрацювала великий масив архівних документів, друкованих джерел, спеціальної літератури, пресових публікацій, що дозволило вповні відтворити картину

* *Сніцарчук Л. В.* Українська преса Галичини (1919—1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс : монографія / Лідія Сніцарчук ; НАН України, ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділення «Науково-дослідний центр періодики». — Львів, 2009. — 416 с.